

Historická analýza vývoja sociálnej práce v školskom prostredí

Veronika Vasilíová, Soňa Lovašová

V prostredí Slovenskej a Českej republiky predstavuje sociálna práca v školskom prostredí veľmi málo prebádanú oblasť praxe sociálnej práce ako takej.

Dôvod, ktorý obmedzuje rozvoj sociálnej práce v školskom prostredí v našich podmienkach je primárne absencia legislatívneho ukotvenia. To má za následok nevytvorenie pracovných možností pre sociálnych pracovníkov v školstve.

Sociálna práca v školskom prostredí je v rôznych krajinách vo svete rozvinutá na rozdielnych vývojových úrovniach. Ovplyvňuje to hlavne legislatíva tej ktorej krajiny. S týmto problémom sa spája aj nejednotné terminologické označenie. V odbornej literatúre sa môžeme stretnúť s rôznymi označeniami, zväčša ako sociálna práca v školskom prostredí, školská sociálna práca alebo aj sociálna práca v škole.

Základ sociálnej práce v školskom prostredí je postavený na štyroch hodnotách, medzi ktoré patrí dôstojnosť človeka, právo na sebarealizáciu, rešpektovanie potenciálu a individuality jedinca, s čím súvisí aj posledná hodnota, právo na rešpektovanie odlišností (Allen-Meares 2007). Úlohou tzv. školských sociálnych pracovníkov v krajinách, kde je sociálna práca v školskom prostredí rozvinutá, je pomáhať študentom pri riešení ich akademických, sociálnych a emocionálnych problémov a rozvíjať ich možnosti a potenciál (Chui, Ling 2013).

Vo všeobecnosti je hlavným cieľom školskej sociálnej práce predchádzať rizikovému správaniu u detí a mládeže, posilňovať rodinu a zabezpečovať otvorenú komunikáciu medzi školou a rodinou (Dupper 2002). Podľa Openshaw (2008) školskí sociálni pracovníci plnia dôležitú úlohu vo výchovnom a edukačnom procese, pretože poskytujú žiakom príležitosti a prostriedky na to, aby mohli byť úspešnejší v akademickom aj spoločenskom živote v školskom prostredí.

Franklin, Gerlach a Chanmugam (2008) charakterizujú školskú sociálnu prácu ako špecifickú oblasť výkonu sociálnej práce, ktorej cieľom je poskytnúť sociálnu a emocionálnu oporu žiakom v školskom prostredí a to prostredníctvom sociálnych služieb a advokácie.

Bland a Esmalle (2012) považujú školských sociálnych pracovníkov za profesionálov, ktorých cieľom je identifikovať emocionálne a sociálne problémy, ktoré prispievajú k nedostatočnej školskej participácii a nedostatočným školským výsledkom. Skyba (2015) vo svojej charakteristike školskej sociálnej práce zdôrazňuje primárne rozvoj sociálnych spôsobilostí a kompetencií, ktoré sú potrebné nie len vo vzdelávacom procese, ale aj v živote. Chui a Ling (2013) vymedzujú základné ciele, na ktoré by sa mali školskí sociálni pracovníci sústrediť:

1. pomáhať žiakom plne rozvíjať ich potenciál;
2. sústrediť sa na zdravý rozvoj osobnosti u detí a mládeže;
3. pomáhať žiakom pri dosahovaní adekvátneho školského prospechu;

4. podporovať harmonické medziľudské vzťahy v škole, rodine a komunitu;
5. pomáhať žiakom pri riešení ich osobných, rodinných, interpersonálnych a školských problémov;
6. posilňovať väzby medzi žiakom, rodinou, školou a komunitou.

Ide o ciele, ktoré nie je jednoduché dosiahnuť, a preto je nevyhnutná spolupráca viacerých odborníkov. Školský sociálny pracovník v zahraničí pracuje ako člen multidisciplinárneho školského tímu a plnohodnotne spolupracuje s pedagógmi, výchovnými poradcami, školskými psychológmi, prípadne aj s inými odborníkmi a inštitúciami. Prax školskej sociálnej práce si vyžaduje zručnosti pre všetky úrovne školskej sociálnej práce, a teda mikro, mezo a makro úrovne sociálnej práce (Openshaw, 2008).

HISTORICKÝ VÝVOJ ŠKOLSKEJ SOCIÁLNEJ PRÁCE VO SVETE

História sociálnej práce v školskom prostredí je najdlhšia v USA. Jej samotná realizácia a proces etablovania tam má viac ako storočnú tradíciu. Tam vznikla aj prvá organizácia zastrešujúca činnosť sociálnych pracovníkov v školskom prostredí — Americká asociácia školských sociálnych pracovníkov. Preto v nasledujúcej časti predstavíme primárne históriu vývoja tejto špecializovanej oblasti praxe sociálnej práce v USA, ako aj jej najvýznamnejšie míľniky.

Vznik sociálnej práce v školskom prostredí sa datuje k rokom 1906–1907, kedy vznikli prvé súkromné agentúry a občianske združenia, ktoré na dobrovoľnej báze pomáhali žiakom pri domácich úlohách (Mizrahi, Davis 2008). Prvé školy, ktoré prijali tzv. školských sociálnych pracovníkov boli v New Yorku, Chicagu, Bostone a Hartforde (Shaffer, Fisher 2017). Ich úlohou prvých bolo pracovať so žiakmi a pomáhať ich rodičom pri získavaní prostriedkov na vzdelávanie (Dupper 2002).

Zo začiatku sociálni pracovníci vykonávali tzv. *visiting teachers services*, a teda navštevovali svojich žiakov v ich domácnostiach (Shaffer, Fisher 2017). Preventívne aktivity sa v tomto období nerealizovali. S deťmi sa pracovalo až vtedy, keď ich problémy boli veľmi rozšírené, prípadne dochádzalo k zanedbávaniu starostlivosti o dieťa (Sosa, Cox, Alvarez 2017). Rodičom, ale aj učiteľom sa poskytovali konzultácie a poradenstvo, pričom mnoho z týchto služieb sa v praxi školskej sociálnej práce v zahraničí praktizuje dodnes (Kelly et al. 2010).

Rozvoj školskej sociálnej práce v USA súvisel aj so sociálnym, ekonomickým a politickým vývojom v krajine, nakoľko v roku 1890 prudko vzrástla populácia z dôvodu vysokej migrácie, čo spôsobilo aj to, že po roku 1900 až 44 % americkej populácie tvorili ľudia mladší ako 20 rokov. Priemerná školská trieda v tomto období mala až okolo 50 žiakov (Shaffer, Fisher 2017).

O rozvoj školskej sociálnej práce prejavovali záujem rôzne organizácie, nadácie a občianske združenia, ktoré organizovali odborné konferencie s cieľom profesionalizovať služby, ktoré sociálni pracovníci v školskom prostredí realizovali. Prvá konferencia s takýmto účelom sa realizovala v roku 1916. Jej organizátorom bola Národná vzdelávacia asociácia (Allen-Meares 2004).

K rozvoju školskej sociálnej práce významnou mierou prispela aj súkromná nadácia *Commonwealth Fund of New York*, ktorá od roku 1920 organizovala a financovala

rôzne podujatia, ktoré sa venovali rozvoju školskej sociálnej práce. Medzi ich najvýznamnejšie programy patrí Program prevencie delikvencie. Z tohto programu financovali tridsať školských sociálnych pracovníkov (Oppenheimer 1925, in: Mizrahi, Davis 2008).

V roku 1921 vznikla organizácia *National Association of Visiting Teachers*, ktorej cieľom bola profesionalizácia školskej sociálnej práce. V danom roku zrealizovali prvú konferenciu s týmto účelom. Neskôr, v roku 1950 po zmene postavenia a kompetencií sociálnych pracovníkov, sa daná organizácia premenovala na Národnú asociáciu sociálnych pracovníkov (*National Association of Social Workers*). Hlavným cieľom sa stala príprava a profesionalizácia štandardov pre sociálnych pracovníkov pôsobiacich v školskom prostredí. Významne rozvoj školskej sociálnej práce ovplyvnilo dielo od M. Richmond z roku 1922 (*What is Social Case Work: An Introductory Description*), ktorá vytvorila základy prípadovej sociálnej práce. V roku 1925 J. Oppenheimer publikoval dielo, ktoré obsahovalo tristo kazuistík. Na základe tohto výskumu vymedzil niekoľko primárnych funkcií školských sociálnych pracovníkov, pričom na mnohé z nich sa apeluje aj v súčasnosti (Kelly 2010).

Základy školskej sociálnej práce ako špecializovanej oblasti praxe sociálnej práce vznikli v USA. Na takto vybudované základy nadviazali odborníci vo Veľkej Británii, Nemecku, Švédsku, Fínsku a v Austrálii. História školskej sociálnej práce v USA sa primárne delí do štyroch nasledujúcich období (Allen-Mearns 2004; Jarolmen 2014; Skyba 2015):

1. *Obdobie začiatku školskej sociálnej práce (1906–1907)* — začiatky sa viažu k filantropii a hnutiu settlement. Školská sociálna práca sa rozvíjala v USA na základe podpory občianskych združení. Sociálni pracovníci vykonávali služby tzv. navštevujúcich učiteľov, pričom v centre pozornosti boli deti s duševným postihnutím, problémové deti a deti z rozličných kultúrnych prostredí.
2. *Obdobie rozvoja prípadovej práce (1930–1960)* — v tomto období dominovala prípadová sociálna práca, preto aj školská sociálna práca bola charakterizovaná ako špecializovaná forma prípadovej sociálnej práce. Zameriavala sa hlavne na žiakov so sociálnymi alebo vzdelávacími problémami. Sociálni pracovníci sa museli prispôbiť vtedajším podmienkam a pravidlám škôl a inštitúcii, čo spôsobilo oddelenie sociálnej práce a vzdelávania. Počas obdobia druhej svetovej vojny sa školská sociálna práca sústredila na intrapsychické a interpersonálne problémy.
3. *Obdobie zmeny (1960–1980)* — Národná asociácia sociálnych pracovníkov uznala špecializáciu školskej sociálnej práce. Prestalo sa používať označenie navštevujúci učiteľ a od tohto obdobia sa používa termín školský sociálny pracovník. Vznikla Národná asociácia školských sociálnych pracovníkov. Začiatok nového budovania školskej sociálnej práce bol spojený aj s rozvojom skupinovej sociálnej práce. Na školu sa v tomto období začalo nazeráť ako na sociálny systém. Ekologická perspektíva ovplyvnila aj tvorbu modelov školskej sociálnej práce a udržala sa v školskej sociálnej práci až do súčasnosti. Rok 1980 bol považovaný za prelomový vo formovaní legislatívy a starostlivosti o žiakov s určitým hendikepom. Zvýšili sa nároky na školských sociálnych pracovníkov, ktorí boli zapájaní do špeciálnych vzdelávacích programov. Multidisciplinárna tímová spolupráca zahŕňala prevažne poradenstvo a sociálne služby pre žiakov.

4. *Obdobie praxe založenej na dôkazoch (1980–súčasnosť)* — hľadanie novej roly sociálnej práce súviselo aj s formovaním školskej sociálnej práce, od ktorej sa začalo očakávať, že intervencie budú založené na výskumných zisteniach, začalo sa poukazovať na potrebu multidisciplinarity, posilňovanie rodiny a komunity. Oblasť pôsobenia školských sociálnych pracovníkov sa stále rozširuje a mení, v závislosti od zmien v sociálnom prostredí. Od roku 1990 do tejto pôsobnosti patrí aj problematika rodovej rovnosti, neúplných rodín, sociálnych problémov spojených s rozvojom technológií, školské násilie a podobne.

Rok	Najvýznamnejšie míľniky v histórii školskej sociálnej práce
1906/1907	Začiatok realizácie školskej sociálnej práce v New Yorku, Bostone a Hartforde
1913	New York: Vznik prvej oficiálne financovanej pozície pre školského sociálneho pracovníka
1921	Vznik Národnej asociácie navštevujúcich učiteľov
1923	Fond spoločného bohatstva v New Yorku začal finančne podporovať programy školskej sociálnej práce, ktoré sa orientovali v tej dobe na prevenciu delikvencie
1945	Americký úrad pre vzdelávanie vydal nariadenie, že profesionálni školskí sociálni pracovníci majú mať magisterské vzdelanie v odbore sociálna práca
1955	Národná asociácia sociálnej práce uznala školskú sociálnu prácu ako špecializovaný vedný odbor sociálnej práce
1959	Pozíciu školského sociálneho pracovníka ako špecialistu v školstve uznal aj Americký úrad pre vzdelávanie
1969	Realizoval sa národný workshop na Univerzite v Pensylvánii so zameraním na tému: „Sociálne zmeny a školská sociálna práca“
1975	Publikovaný Costinovej model školskej sociálnej práce
1976	Národná asociácia sociálnej práce vydala štandardy pre školských sociálnych pracovníkov
1985	Národná asociácia sociálnych pracovníkov zrealizovala Národnú konferenciu školskej sociálnej práce a publikovala výsledky konferencie
1992	Úprava štandardov pre školských sociálnych pracovníkov
1994	Vznikla samostatná a nezávislá Americká asociácia školských sociálnych pracovníkov

Tabuľka 1 História sociálnej práce v školskom prostredí

Zdroj: Dupper (2002)

Záujem o rozvoj sociálnej práce v školskom prostredí sa prejavil aj v Európe. V Nemecku sa školská sociálna práca začala rozvíjať v 70. rokoch 20. storočia, ale prvé pracovné miesta pre školských sociálnych pracovníkov boli vytvorené až v roku 1990. Postupne sa táto vedná disciplína rozvíja aj v Kanade a vo Švédsku. Orientovali sa primárne na znižovanie sociálno-patologických javov u detí a mládeže. V súčasnosti sa školská sociálna práca realizuje v 49 krajinách sveta. Okrem Spojených štátov amerických sa realizuje aj v Austrálii, na Novom Zélande, v Číne, Japonsku, vo Vietname. V Európe je školská sociálna práca rozvinutá hlavne v severských krajinách, vo Veľkej Británii a Írsku, Francúzsku, Nemecku a v Holandsku. Napriek legislatívnej absencii

je do Medzinárodnej siete školskej sociálnej práce a krajín, ktoré realizujú školskú sociálnu prácu zaradená aj Slovenská republika. Patrí tam tiež Rakúsko, Maďarsko a Poľsko. Česká republika absentuje (Koscurová 2013).

SOCIÁLNA PRÁCA V ŠKOLSKOM PROSTREDÍ V ČESKEJ A SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Sociálna práca v školskom prostredí na Slovensku a v Českej republike je len v začiatkoch svojho formovania.

Absencia legislatívneho ukotvenia sociálnej práce v školskom prostredí sa týka primárne dvoch zákonov. Na Slovensku je to zákon č. 245/ 2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a zákon č. 317/ 2009 Z. z. o pedagogických a odborných zamestnancoch. Ani jeden z týchto zákonov nepozná profesiu školského sociálneho pracovníka. Podobne je to aj Českej republike. Zákon č. 563/ 2004 Sb., o pedagogických pracovníkoch, ktorý v školskom prostredí nedefinuje pôsobenie sociálneho pracovníka. Taktiež sa táto problematika dotýka zákona č. 72/2005 Sb., o poskytovaní poradenských služieb ve školách a školských poradenských zariadeniach, novelizovaná vyhláškou 116/2011 Sb. Ani v tomto zákone nie je explicitne vymedzené pôsobenie sociálnych pracovníkov v školskom prostredí (Matulayová 2013).

Napriek tomu, že realizácia sociálnej práce v školskom prostredí nie je legislatívne ukotvená, tak aj na Slovensku sa realizovali projekty, ktorých cieľom bolo poukázať na potrebu etablovania sociálnej práce v školskom prostredí aj na Slovensku.

Labáth (1999) poukázal na dôvody, prečo by sa práve sociálni pracovníci mali venovať prevencii sociálno-patologických javov v školskom prostredí. Sociálneho pracovníka považuje za experta na sociálne prostredie, pretože:

1. rozumie mechanizmom vplyvu sociálneho prostredia na jednotlivca, ovláda dynamiku malej i veľkej sociálnej skupiny a má poznatky o etiológii ohrozenia detí a mládeže, hlavne o negatívnych sociálnych vplyvoch;
2. zároveň disponuje metódami ovplyvňovania prostredia sociálnymi mechanizmami, pričom výsledky svojej práce môže dosiahnuť predovšetkým skupinovú prácou, prepojením školského systému a mimoškolského prostredia.

Začiatky školskej sociálnej práce na Slovensku sa datujú k roku 2006, kedy vznikol projekt „Školská sociálna práca“ v Považskej Bystrici na dvoch základných školách. Ide o prvé dve základné štátne školy na Slovensku, kde oficiálne pôsobil školský sociálny pracovník. Základom jeho činnosti bola prevencia a intervencia sociálno-patologických javov a detí a mládeže (Lengyel 2013).

V tom istom roku bola vytvorená pozícia školského sociálneho pracovníka na základnej škole a na gymnáziu v Trnave, kde pôsobila na tejto pozícii rehoľná sestra B. Ciuttiová, ktorej primárnym cieľom bolo prepojiť školu a rodinu (Ciuttiová 2008). Neskôr bola vytvorená pracovná pozícia pre školského sociálneho pracovníka aj v Novej Dubnici a vo Svinnej. Medzi aktivity, ktoré zdôrazňujú snahu o implementáciu školskej sociálnej práce patrí aj projekt Vega 1/3696/06 „Možnosti práce s neorganizovanou mládežou“ (Levická 2008, in: Koscurová 2013) a tiež aj „Národný program vý-

chovy a vzdelávania v Slovenskej republike s dvadsať ročnou víziou“, kde sa vyskytla zmienka o potrebe zavedenia funkcie školského sociálneho pracovníka (Matulayová 2008, in: Koscurová 2013).

ZÁVER

Cieľom tohto príspevku bolo poukázať na vývoj sociálnej práce v školskom prostredí v zahraničí a poukázať na jej opodstatnenie vo vzdelávacom systéme. Sociálni pracovníci sú odborníkmi na sociálne prostredie a rovnako aj na realizáciu prevencie a intervencie sociálno-patologických javov. Napriek tomu, že školské prostredie by malo predstavovať významnú oblasť pôsobenia sociálnych pracovníkov na Slovensku, tak profesia tzv. školského sociálneho pracovníka v našich podmienkach nie je legislatívne ukotvená, ani teoreticky rozpracovaná, čo spôsobuje, že proces etablovania tzv. školskej sociálnej práce je ako na Slovensku, tak aj v Českej republike len v začiatkoch svojho formovania.

V prvom rade preto apelujeme na nevyhnutnosť zadefinovania formálnych náležitostí školskej sociálnej práce v našich podmienkach, ako vzdelanie, kompetencie a metódy práce sociálneho pracovníka pracujúceho v školskom prostredí s deťmi a mládežou. Vymedzenie týchto formálnych náležitostí súvisí s profesionalizáciou sociálnej práce ako takej, ktorú je možné dosiahnuť práve charakteristikou sociálnej práce v školskom prostredí a preukázaním vedomostí, kompetencií a služieb, prostredníctvom ktorých sa sociálni pracovníci odlišujú od iných odborníkov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

- ALLEN-MEARES, P. 2004. School social work: historical development, influences and practices. In: ALLEN — MEARES, P., ed. *Social work services in schools*. Boston: Allyn and Bacon, s. 23 — 51. ISBN 0-205-38109-X.
- ALLEN-MEARES, P. 2004. An Ecological Perspective of Social Work Services in Schools. In: ALLEN-MEARES, P. ed. *Social Work Services in Schools*. Boston: Allyn&Bacon, s. 53-70. ISBN 0-205-38109-X.
- ALLEN-MEARES, P. et al. 2007. *Social Work Services in Schools*. USA: Pearson Educations. ISBN 978-80-2054-8469-0.
- BLAND, H. M. and A. ESMALLE. 2012. *School Social Work Services in Federally Funded Programs: An African American Perspective*. USA: University Press of America. ISBN 978-0-7618-6010-5.
- CIUTTIOVÁ, B. Školská sociálna práca — prepojenie medzi školou a rodinou. In: Zborník z konferencie poskytovateľov sociálnych služieb rodinám s deťmi. Trnava: AD Team, s. 29-32.
- CHUI, W. H. and H. W. LING. 2013. School Social Work Service in Hong Kong: The Social Work Practitioner's Perspective. In: CHUI, W. H. eds. *School Social Work. Current Practice and Research*. s. 23-28. ISBN 978-1-62808-335-4.
- DUPPER, D. R. 2002. *School Social Work: Skills and Interventions for Effective Practice*. USA: John Wiley. ISBN 0-471-39571-4.
- DUPPER, D. R. 2010. *A New Model of School Discipline. Engaging Students and Preventing Behavior Problems*. USA: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-537807-8.
- FRANKLIN, C., B. GERLACH and A. CHANMUGAM. 2008. School Social Work. In: WHITE, B. W. ed. *Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare. The Profession*

- of *SocialWork*. USA: John Wiley and Sons, Inc. ISBN 978-0-471-76997-2.
- JAROLMEN, J. 2014. *School Social Work. A direct Practice Guide*. USA: Sage Publications, Inc. ISBN 978-1-452-22020-8.
- KOSCUROVÁ, Z. 2013. *Sociálna práca v škole. Teoreticko-výskumné reflexie v školskom prostredí*. Bratislava: Iris. ISBN 978-8089238-91-0.
- KOSCUROVÁ, Z. 2013. Diskutujeme, polemizujeme, no pokúsme sa predovšetkým koncepčne riešiť profesiu sociálneho pracovníka v rezorte školstva. *Sociální práce/ Sociálna práca*, 2, 24–26. ISSN 1213-6204.
- KELLY, M.S. et al. 2010. *School SocialWork. An Evidence-Informed Framework for Practice*. USA: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-537390-5.
- LABÁTH, V. 1999. Školská sociálna práca — potreba alebo rozmar? *Efeta*. 9 (3), 2–3. ISSN 1335-1397.
- LENGYEL, P. 2013. Školská sociálna práca v meste Považská Bystrica. In: *Sociální práce/ Sociálna práca*, 2, 28–29. ISSN 1213-6204.
- MATULAYOVÁ, T. a N. MATULAYOVÁ. 2006. Školská sociálna práca — potreba a perspektívy. *School Social Work — Need and Perspectives. Sociální práce/ Sociálna práca*, 1, 101–108. ISSN 1213-6204.
- MATULAYOVÁ, T. 2013. Analýza legislatívy Slovenskej a Českej republiky. *Sociální práce/ Sociálna práca*, 2, 36–37. ISSN 1213-6204.
- MIZRAHI, T. and DAVIS, L. E. 2008. *Encyclopedia of SocialWork*. USA: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-531036-8.
- OPENSHAW, L., 2008. *Social work in Schools. Principles and Practice*. New York: The Guilford Press. ISBN 978-1-59385-578-9.
- SHAFFER, G. L. and R.A. FISHER. 2017. History of School Social Work. In: SOSA, L. V. and COX T. and M. ALVAREZ, eds. *School Social Work: National Perspectives on Practice in Schools*. USA: Oxford University Press. ISBN 978-0-190-27384-2.
- SKYBA, M., 2015. *Školská sociálna práca*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-1287-7.
- ZITA, J. 2008. Subjekty konstruuju objekty. In: LEVICKÁ, J., ed. *Školská sociálna práca: zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou*. Trnava: Trnavská univerzita.